

"החטאים האלה בנפשותם" (במדבר יז, ג)

[פרשת קרח, שנת תשס"ז – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי.
הבהרה: בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

נפוץ בעולם, הרעיון שאין לקלל את הרשעים, כי הרי ברוריה לימדה לבעלה ר' מאיר (וכן חינכה לכל באי עולם, כמובא בגמרא בברכות י). "יתמו חטאים מן הארץ", האם כתוב 'חוטאים'? חטאים כתיב!". כלומר יש לקלל את המעשה והענין, ולא את האנשים מבצעי החטאים. וכך מטיפים מוסר, הרבה אנשי חסד בימינו.

למרות שהרעיון הוא נאה ומשובח, אחרי העיון בגמרא ושאר דברי חז"ל, נדמה לי שאין פירוש הזה נכון במעשה ברוריה ור' מאיר. אמנם מודה אני כי כמעט כל המפרשים, ראשונים ואחרונים, פרשו הענין כך. חוששני שהקורא יחשוב את סטיית זאת מדרכם כעזות, או עקשות. ולכן אקדים דברי רבי [יהודה הנשיא], שהתיר דבר שכל אבותיו ורבותיו אסרו. ונימק "מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו" (חולין ו-ז) וסיכמו חז"ל, "אין מזניחין אותו", מפרש רש"י, "אין מבדילין אותו משמועתו לאמר 'חזור בד'!". ונדון כאן כדרכה של תורה. ויש לקבל את האמת, בלי לשים לב מי אמר אותה.

א. שאלה ראשונה, אם ברוריה אמנם ניצחה לבעלה ר"מ בטענות, מדוע רש"י (על תהלים קד, לה) מבאר "יתמו חטאים = חוטאים". והרי חובה עליו לא לסטות מדברי התלמוד!

ב. גם בסוגיא זו בגמרא, שתי שורות לפני הביאו "לא אמר דוד הללויה עד שראה במפלתן של רשעים" (ט ע"ב); וגם מיד אחרי דברי ברוריה הביאו מאמר רשב"י כי דוד המלך אמר שירה בחמשה עולמות. "ראה במפלתם של רשעים ואמר שירה". הרי שתי סתירות לדברי ברוריה, ולמה לא ענה לה כך רבי מאיר, אלא שתק לדבריה?

ג. וישנם פסוקים רבים אשר שם אי אפשר לפרש כדברי ברוריה.

- "אלמדה פושעים דרכיך, וחטאים אליך ישובו" (תהלים נא, טו). כלום מדובר בשם עצם, מעשה חטא, ולא על אנשי החטא עצמם?

- וכבר בתחילת ספר תהלים: "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב". הרי מדובר באנשים עצמם, גם במלת "חטאים", ולא במעשה החטא!?

- גם בתורה עצמה "ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד" (בראשית יג, יג) כלום מדובר על המעשה, או על האנשים?

- "ושבר פושעים וחטאים יחדיו ישובו". (ישעיה א, כח).

ובכן, מה היתה חכמתה של ברוריה?

אלא ברור ע"פ דקדוק כי יש הבדל בין:

מלת "חטאים" כאשר אות ח' מנוקדת חטף פתח וטי"ת רפויה.

לבין "חטאים" שהיא מנוקדת פתח פשוט וטי"ת בדגש חזק.

- חטאים פירושו ריבוי של מעשה חטא. (ניקוד צירי נהפך לחטף פתח, והטי"ת רפוי) [חטא אחד, הרבה חטאים]

- אבל מלת "חטאים" בפתח פשוט [ואות ט' דגושה] בא לסמל אנשים שהם מורגלים בחטא. כמו ההבדל בין "גונב" (חד פעמי) ל"גנב" (קבוע). וכן בין שור "נוגח" (חד פעמי) ל"נגח" מורגל בזה. והבודק בקונקורדנציה (מנדלקורן, עמ' 382-383) ימצא שתי רשימות שונות, זו בניקוד חטף פתח, וזו בפתח פשוט. וההבדל בהבנה כנ"ל.

חידוש זה הוא מפורש בדברי רש"י הירש לבראשית (יג, יג עיי"ש)

ויש מקור נוסף לזה בדברי רבנו יונה לתהלים (א, א) מובא ב"מקדש מעט" לספר תהלים.

וכך ענתה ברוריה לבעלה. ודאי שיש לקלל את הרשעים הגדולים. "יתמו חטאים מן הארץ". אבל מדובר רק במורגלים ומועדים פחטא, ולא ב"חוטאים" בלבד, באופן ארעי ורק לפרקים. והבריונים הללו המציקים לרבי מאיר – הם מהסוג של "חוטאים" ולא "חטאים", כך טענה. ולכן בקשה לא לקללם. וכדי שהציבור הרחב לא יטעה לפרש דברי ברוריה, כמו שאנו רואים כל מיני פרשנים היום, לכן בא רש"י על תהלים (קה, לד) להציב תמרור "עצור" שמדובר באנשים, ולא קללת המושג "חטא" בלבד.

ובזה באנו להבין פסוק בפרשתנו היום. עדת קרח היו ודאי רשעים גדולים, ונבלעו באדמה, הם וכל בני ביתם. קרא עליהם משה "את מחתות החטאים האלה בנפשותם" (במדבר יז, ג). המלה הזאת מנוקדת פתח, או חטף פתח? והרי מלת "בנפשותם" מלמדת שמדובר באנשים ולא במושג של חטא.

כמה עמוקים דברי ברוריה! ולכן נהג בה רבי מאיר "שתיקה כהודאה".